

Recenzie de carte: Națiuni și naționalism

*

Book Review: Nations and Nationalism

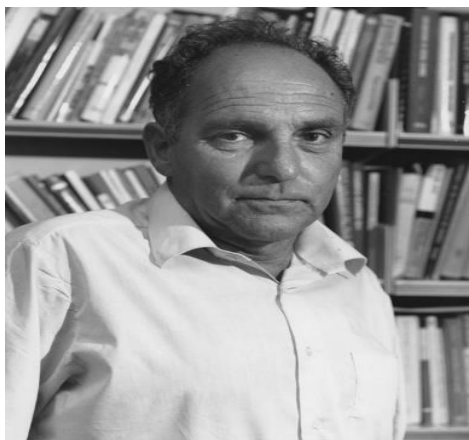
*

Critique de livre: Nations et nationalisme

Prof. Gheorghiță Narcis Andrei¹

Lucrarea „Națiuni și Naționalism” este scrisă de către autorul Ernest Gellner (Anexa 1 Figura 1) și a apărut în anul 1986. Aceasta a fost tradusă în limba română în anul 1994 de către Robert Adam la editura Antet, însumând un număr de 215 de pagini structurate în 10 capitole.

În primul capitol denumit „Definiții” autorul realizează o introducere în care menționează aspecte ce țin de naționalism, dar și de termeni precum: „stat” și „națiune”. Încă din primul paragraf el amintește că naționalismul este un: „principiu politic, care națională ar trebui să fie congruente”². În continuarea acestei idei exemplifică că există multe modalități prin care „poate fi violat principiul naționalist”. Una dintre ele apare atunci când frontiera politică a unui stat nu cuprinde toți cetățenii unei națiuni, sau îi are pe toți cetățenii unui stat, dar automat include și pe alte minorități aflate în interiorul graniței. O altă situație apare când o comunitate etnică este împărțită în diferite state. Un exemplu clar pe care îl expunem ar fi kurzii, care sunt împărțiți între: Turcia, Irak, Siria și Iran (Anexa 1 Figura nr. 2), acest lucru fiind subiectul unor numeroase

statuează că unitatea politică și cea

Anexa 1 Figura nr.1 Ernest Gellner – Sursă foto:

<https://le citazioni.it/autori/ernest-gellner/>

(accesat la data de 03.12.2024)

Anexa 1 Figura nr. 2 Distribuția populației kurde în statele Turcia, Iran și Irak – Sursă foto:

<https://cadranpolitic.ro/cine-sunt-kurzii/> (accesat la data de 03.12.2024)

¹ Profesor la Colegiul Național „Nicu Gane” Fălțiceni, Școala Gimnazială Todirești, Colegiul Tehnic „Mihai Băcescu” Fălțiceni. e-mail: narcisandrei89@gmail.com.

² Gellner Ernest, *Națiuni și naționalism*, Traducere din engleză de Robert Adam, București, Editura Antet, 1994, p. 9.

lucrări istoriografice.³ Gellner afirmă că cea mai specială formă de „violare a principiului naționalist” îl reprezintă momentul în care există lideri ai unei națiuni alții decât națiunea locală – un exemplu la îndemână putem aminti de coloniile din Africa, America și Asia care au fost conduse de către europeni. Acest lucru se întâmplă în momentul în care teritoriul național este inclus într-un teritoriu mai mare, prin dominația unui grup străin local. Până a începe să discute despre cei doi termeni ai naționalismului, el amintește că pe planetă, există un număr limitat în ceea ce privește entitățile politice care sunt autonome și independente. Autorul menționează în continuare că numărul statelor care au șanse de a avea un potențial de dezvoltare este mai mare decât a celor posibile sau viabile. Acest lucru este argumentat prin faptul că națiunile potențiale au trăit/trăiesc în cadrul unor teritorii compacte sau în cadrul unui sistem complex.

În continuare capitolului, Ernest Gellner amintește de cele două componente esențiale ale naționalismului: statul și națiunea. În ceea ce privește entitatea statală el pornește de la o definiție a lui Max Weber, în care acesta reprezintă statul ca fiind un agent care are monopolul violenței legitime. În continuarea acestei idei, Gellner menționează că violența este permisă autorităților politice. Spre exemplificare, el arată că în cadrul unui stat feudal, autoritățile nu obiecteau când apăreau războaie private, atât timp cât aceștia își îndeplinesc obligațiile față de suzeran. În epoca contemporană întâlnim aceeași situație în care se aflau triburile din Irakul aflat sub dominație britanică care aveau dispute între ele dar nu atentau asupra celor neutre. În ceea ce privește definirea termenului de „națiune” Ernest spune că explicarea lui este mai complicată față de cea a statului, menționând faptul că omul fără a face parte dintr-o națiune: „pare să exercite o atracție cu mult mai mare asupra imaginației moderne”. În acest sens, printr-o parabolă în care un emigrant francez Chamisso din timpul perioadei napoleoniene pleacă în Germania, unde scrie un roman în care un om și-a pierdut umbra. Efectul romanului depinde de ambiguitatea parabolei în care omul fără umbră era omul fără națiune. Pentru a evidenția din nou lipsa unei naționalități - autorul - ilustrează despre aceasta că fiecare trebuie să aibă o naționalitate, făcând o nouă paralelă cu anatomia omului care trebuie să aibă un nas și doi ochi, absența unuia dintre ele apărând numai din cauza unui dezastru. În continuare Gellner menționează

---

³ Printre lucrările despre acest subiect, amintim: Ana-Maria Rașcă, *Kurzii din Turcia*, în „Annals of the „Constantin Brâncuși”, University of Târgu Jiu, Letter and Social Science Series”, Supplement, Nr. 2, 2016; Mironiuc Nicușor, *Considerații asupra conflictului interetnic dintre statul turc și minoritatea kurdă*, în „Revista de Istorie <<Vasile Conta>> Târgu-Neamț”, Iași, Editura PIM, 2023, pp. 79-92; David McDowall, *A modern history of the kurds*, London, New York, I.B. Tauris & Co Ltd, 2005; Demirtaş Selahattin, *The Middle East, The Kurdish Peace Process in Turkey, and Radical Democracy*, in „Turkish Policy Quarterly”, No. 13; Farideh Koohi-Kamali, *The Political Development of the Kurds in Iran: Pastoral Nationalism*, London, Palgrave Macmillan, 2003; Kerim Yildiz, Tanyel B. Taysi, *The Kurds in Iran. The Past, Present and Future*, London, Pluto Press, 2004; Thomas Bois, *The kurds*, Translated from the French by Professor M.W.M. Welland, Beirut, Published by Khat Book & Publishing Company S.A.L. 90-94 Rue Bliss, 1966; Michael M. Gunter, *The kurds ascending: The Evolving Solution to the Kurdish Problem in Irak and Turkey*, London, Palgrave Macmillan, 2011.

că principalele legături pentru ca două persoane să aibă aceeași naționalitate sunt: „Doi oameni sunt de aceeași naționalitate dacă și numai împărtășesc aceeași cultură, unde cultura semnifică pe rând un sistem de semne, idei și asociații, tipuri de comportament” sau „Doi oameni sunt de aceeași naționalitate dacă și numai dacă se *recunosc* reciproc ca aparținând aceleiași națiuni”⁴. Spre finalul primei părți a cărții autorul realizează o introducere către următorul capitol.

„**Cultura în societatea agricolă**” este titlul celui de-al doilea capitol în care autorul realizează o introducere unde menționează cum s-a răspândit știința de carte în cele trei vârste ale omenirii – cum le cataloghează acesta. Astfel la „vârsta” de mijloc, sau agricolă, știința de carte aparține unui grup restrâns în care unele segmente ale populației o au, dar „există întotdeauna unele, dar niciodată toate, care chiar știu să citească”. În subcapitolul „**Puterea și cultura în organizarea statală agro-alfabetizată**” Ernest Gellner ne arată cum o mică clasă conducătoare reprezenta un mic segment al populației ce este separat de producătorii agricoli, alcătuiește o clasă conducătoare. Această pătură este împărțită în diferite categorii sociale ca: preoții, funcționarii, războinicii sau administratorii – care pot fi ereditare sau nu (în cazul clericilor putând fi neereditare și făcându-se selecția la fiecare generație).

Menționează faptul că populația dintr-o anumită arie are aceeași bază lingvistică unde un anumit curent cultural poate da naștere unor diferite dialecte. După care amintește că nimeni (sau aproape nimeni) nu poate promova omogenitatea culturală la acest nivel social. Interesul statului fiind acela de a strânge taxele și de a menține ordinea. În ceea ce privește intelectualitatea, există posibilitatea ca ea să aibă interes în „impunerea unor norme culturale comune”. Reprezentații unei părți a clasei intelectuale poate manifesta un sentiment de indiferență/dispreț față de folclor/tradiție, pe când o altă parte a intelectualilor promovează cultura tradițională bazată pe documente și izvoare istorice. În subcapitolul „**Statul în societatea agricolă**” ni se menționează faptul că statul poate avea o suprafață mai redusă cum ar fi: orașele-stat, comunele țărănești sau comunitățile locale, care se guvernează singure. La polul opus sunt imperiile unde punctul lor de control este concentrat într-un singur loc – capitala - cât și autonomiile locale. În rândurile următoare autorul arată că în puține cazuri orașele – state au o limbă comună, dând exemplul grecilor antici care au avut o conștiință culturală ce se diferenția atât de barbari, cât și între ei într-o măsură redusă. În următorul subcapitol intitulat „**Tipuri de conducători ai epocii agricole**” menționează faptul că trăsăturile ce țin de producătorii agricoli (ce reprezintă majoritatea oamenilor) este o societate introvertită, fiind dominată de un grup minoritar care are ca atribut gestionarea violenței precum și: „menținerea ordinii și controlul științei de carte oficiale a societății, care aici este înregistrată în scripte”⁵. Menționează că cele două clase (a războinicilor și al cunoscătorilor de carte) se pot încadra într-o tipologie rigidă pe baza unui raport de opoziție:

---

⁴ Ernest Gellner, *Națiuni și naționalism...* op.cit, pp. 17-18.

⁵ *Ibidem*, p. 23.

- 1. centralizat – descentralizat;
- 2. castrați - armăsari;
- 3. deschisă - închisă;
- 4. amestecată - specializată.

În prima situație, clasa militară și intelectuală poate fi atât centralizată sau descentralizată, iar un bun exemplu al primei situații este Biserica Catolică.

Al doilea set de opoziție, pericolul pentru stat - după cum îl vedea Platon în Antichitate este preluarea puterii de către un grup restrâns de persoane și promovarea în posturi decizionale a unor persoane înrudite acestora. În plan clerical se impunea celibatul preoților care doreau să avanseze la o poziție mai înaltă. Folosirea „sclavilor” reprezenta o altă formă de muncă, unde deși ei aveau un statut privilegiat, paradoxal aceștia „aparțineau de stat”. În Imperiul Otoman, eunucii, erau folosiți ca și gărzii de elită la palatul sultanului, cât și, pentru ocuparea de poziții în administrație și pentru securitatea haremului. Castrarea nu era una universal valabilă, iar oamenii pentru aparatul administrativ erau selectați din mica boierime – de exemplu în China antică. Clasa feudală din Europa a impus principiul eredității în schimbul acordării de pământ. Trebuie menționat faptul că existau situații în care oamenii care făceau parte din administrație aveau dreptul de a-și transmite funcțiile urmașilor.

În al treilea rând, chiar dacă sunt deschise sau închise, administrația, intelectualitatea și clasele militare au avantaje. De exemplu, în religia hindusă atât preoții cât și războinicii conducători pot să formeze caste închise și distincte;

În al patrulea rând, clasa conducătoare are capacitatea de a amesteca atât funcțiile militare cât și clericale sau le poate separa. Lucrul comun dintre aceste două situații este faptul că conducătorii sunt prinși la mijloc, între comunitățile locale ce au o mărime subnațională și o clasă și/sau castă ce este supranațională.

În capitolele III-VII: **„Societatea industrială”, „Tranziția în epoca naționalismului”, „Ce este o națiune”, „Entropia Socială și egalitatea în societatea industrială”, „O tipologie a naționalismului”** explică că rădăcinile societăților industriale constituie în continuare o dispută savantă. Este de acord că această afirmație este una valabilă, din prisma faptului că prima industrializare a fost ceva unic și că toate cele care au urmat au fost doar imitații. Un alt motiv pentru care este specială se datorează faptului că nu poate fi repetată, iar repetarea acesteia nu este posibilă din: „simplul fapt al reproducerii sale, evenimentul diferă de original” și „nu putem nicidecum reproduce tiparele circumstanțiale ale Occidentului modern timpuriu” iar „experimente pe o asemenea scară, pentru a elucida o chestiune teoretică, sunt moralmente greu de conceput”⁶. Faptul că alfabetizarea universală a căpătat un loc important în „panteonul valorilor universale” și includerea în discursuri politice, în constituții sau în programele partidelor politice este de asemenea relevantă.

Odată cu sistemul educațional se asigură dezvoltarea socială. Gellner afirmă despre educație că reprezintă „cel mai de preț capital al unui om și ea îi conferă

---

⁶ *Ibidem*, pp. 35-35.

identitate”. Un mod interesant de a prezenta evoluția unui naționalism este descris în subcapitolul: **„Cursul adevăratului naționalism nu a fost niciodată liniștit”** unde prezintă evoluția unei societăți de „ruritani” care, cu timpul ajunge să-și dobândească propriul stat. Aceeași analogie este făcută și cu un „pigment albastru” care face referire la o populație în cadrul unei societăți diferite, care la început se află la baza scării sociale, dar cu timpul avansează către cele mai înalte trepte ierarhice. Acest lucru este vizibil și astăzi unde migrații care se află în țările mai dezvoltate, cu timpul, au ajuns să dețină funcții importante atât în administrație, dar și în armată.

Afirmă în continuare că este o legătură între naționalism și procesele ce țin de colonizare/decolonizare precum și imperialism. Datorită dezvoltării industriale statele europene occidentale au ajuns să stăpânească suprafețe masive din Africa, America sau din Asia. Chiar dacă în Asia au stăpânit numai o parte, influența în această zonă tot era una considerabilă. Lucrul pe care îl au în comun aceste state este dezvoltarea industrială și comerțul și nu printr-o campanie militară de proporții asupra teritoriilor stăpânite. Pluralismul european a început să fie slăbit și chiar abandonat odata cu sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial și începutul procesului de decolonizare. Vorbește despre naționalismul diasporei, pe care îl consideră ca fiind o subspecie distinctă a naționalismului, prin care unele naționalități au reușit să-și dobândească un teritoriu. Un prin exemplu în acest sens este cel al grecilor, care s-au gândit mai întâi să nu realizeze secesiunea față de Imperiul Otoman, ci să preia controlul asupra imperiului pentru a instaura/reînvia Bizanțul. După cum se știe prima răscoală a grecilor nu a avut loc în Grecia, ci pe teritoriul României (1821- liderul fiind generalul Alexandru Ipsilanti). Un alt exemplu este cel al evreilor despre care Hugh Trevor-Roper menționa că este: „ultimu și cel mai tipic dintre naționalismele europene”. Într-adevăr, până să aibe propriul lor stat, trecuseră mai bine de două milenii în care au suferit progromuri (cum a fost cel din Rusia sau Spania fie prin Holocaust în timpul celui de-al Doilea Război Mondial). Deși nu au avut un stat, principala legătură dintre ei a fost mereu menținută de religia iudaică. Despre aceasta filosoful și scriitorul Emil Cioran afirmă că: „Diferența dintre ruși și evrei constă în faptul că, pe când evreii își trăiesc religios destinul, rușii trăiesc religia ca destin”⁷.

În privința viitorului naționalismului autorul susține că nu vor avea schimbări pe termen scurt, deoarece acesta nu a atins un punct ridicat.

În subcapitolul intitulat **„Cultura industrială - una sau mai multe?”** ne este descris un cadru în care autorul afirmă că la începuturile evoluției, oamenii aveau mult timp liber (epoca agrară), după care această facilitate era numai pentru unii - elita conducătoare (epoca industrială). Precizează că în ciuda atenției acordată de către statele naționale de a nu se prea specializa sau a fi prea dependente unele de altele, comerțul va juca mereu un loc important. Importanța acestei precizări este prezentat printr-un exemplu foarte la îndemână, în care dolarul se putea utiliza în țările de dincolo de Cortina de Fier. În epoca industrială, Ernest Gellner afirmă că vor

---

⁷ Emil Cioran, *Schimbarea la față a României*, București, Editura Humanitas, 2017, p. 23.

supravețui culturile înalte, iar cele populare și micile tradiții vor supraviețui numai artificial, susținute: „în viață de societățile de păstrare a limbii și a folclorului” . În ceea ce privește culturile mari acestea sunt legate de: „o bază cognitivă comună și o economie conștient globală” și că „ele se suprapun probabil mai mult decât vechile înalte culturi, care erau odinioară puternic îmbâcsite de teologiile lor distinctive, de sistemele lor idiosincratice intime”⁸.

La începutul capitolului opt denumit „**Viitorul naționalismului**” se menționează faptul că „Diagnoza generală a naționalismului este simplă” făcând referire la faptul că există trei etape ale istoriei omenirii. Cea de-a doua este agricolă și cea de-a treia este industrială. Trece în revistă foarte pe scurt caracteristicile fiecărei etape de evoluție în care societățile agricole sunt alcătuite din producători agricoli și țărani și că minoritatea este reprezentată de: specialiști, militari, politicieni, ori de economiști sau de preoțime. În continuare afirmă că societatea industrială este diferită de celelalte epoci și că ajunge la diferite grupuri și momente. În privința viitorului naționalismului acesta susține că nu vor avea schimbări pe termen scurt, deoarece acesta nu a atins un punct ridicat.

Cel de-al noulea capitol se intitulează „**Naționalism și ideologie**” unde autorul afirmă că nu se vor învăța multe despre naționalism prin studierea propriilor profeții, dar nici prin studierea curentului antinaționalist nu se va ajunge la un consens. Naționalismul promovează tradiții dezvoltare economică prin propriile forțe, pe când antinaționalismul ne arată beneficiile conducerii colective. Atrage atenția că naționalismul nu trebuie înțeles greșit și prezintă o scurtă listă falsă a teoriilor despre naționalism:

- „Este firesc, se impune de la sine și se autogenerează. Dacă este absent, de vină trebuie să fie reprimarea cu forță”- autorul indică faptul că lipsa unui naționalism este rezultatul unei acțiuni de înăbușire până la eliminarea acestuia. Un exemplu în această situație amintem de eurasianism ca doctrină supranațională. Aceasta a apărut în secolul al XIX-lea și a fost dezvoltat în secolul al XX-lea pentru a fi o alternativă la sovietism. Rolul acesteia era de nu se dezvolta sentimentul național al popoarelor din cadrul Uniunii Sovietice ce ar fi dus la o destrămarea a acestuia⁹.

- „Este consecința artificială a ideilor ce nu ar fi trebuit să fie niciodată măcar formulate și a apărut printr-un accident regretabil” – arată că viața politică, chiar și în cadrul societăților industriale s-ar putea lipsi de el;

- „Teoria Adresei Greșite” - realizează o paralelă în care musulmani și iți consideră că Arhanghelul Gavriil a greșit când i-a dat Coranul lui Mahomed, când trebuia să ajungă la Ali. Așa și marxiștilor le place să considere că spiritul/conștiința istorică umană a realizat o greșeală, în care chemarea la deșteptare era destinată claselor, dar dintr-o eroare a ajuns la națiuni;

---

⁸ Ernest Gellner, *op.cit...*, p. 175.

⁹ Zbigniew Brzezinski, *Marea tablă de șah - Supremația americană și imperativele sale geostrategice*, Traducere de Aurelian Ionescu, București, Editura Enciclopedică, 2000, p. 125.

- „Zei Ascunși: Naționalismul reprezintă redeșteptarea forțelor atavice ale sângelui sau teritoriului” – susține că acest punct de vedere le este specific oamenilor care sunt adepții/opozanții naționalismului.

În al zecelea capitol intitulat „**Concluzie**” Ernest Gellner afirmă că acest gen de carte poate să fie prost înțeleasă și că pentru simplitatea acesteia cititorul poate să facă unele asocieri, pe care el nu a avut intenția să le facă. În subcapitolul „**Ce nu spun**” afirmă dacă alții îl judecă pentru ceea ce a scris, înseamnă că el și-a atins scopul de a realiza o lucrare bună. Afirmă că naționalismul este o formă de patriotism: „specific prin câteva caracteristici importante: unitățile pe care acest tip de patriotism, naționalism, le favorizează prin loialitatea sa sunt omogene cultural, bazate pe o cultură ce se străduiește să fie o cultură înaltă (literară)” ele „sunt destul de mari pentru a întreține speranța de a putea duce în spate sistemul educațional care ține în viață o cultură literară” și „au puține subgrupuri interne rigide” iar „populația lor este anonimă, fluidă și mobilă și ele sunt nemijlocite” în care „individul aparține în mod direct, în virtutea stilului său cultural și nu în virtutea apartenenței la subgrupuri legate între ele”¹⁰.

În subcapitolul „**Rezumat**” realizează un set de asocieri interesante pentru a arunca o privire asupra principiului naționalismului, folosind două hărți, în care una dintre ele, este trasată înainte de epoca industrială și cealaltă în lumea modernă. În prima harta explică că se pot vedea multe pete de culoare (asociind această remarcă cu unul din tablourile pictorului Oskar Kokoschka – exponent al expresionalismului) în care trasarea unui contur este greu de realizat. Această diversitate de culori reprezintă o: „pluralitate și complexitate” ce „caracterizează toate părțile întregului: grupurile sociale minuscule, care sunt atomi din care se compune imaginea, au relații complexe, ambigue și multiple cu numeroase culturi, unele prin limbaj, altele prin credința principală, altele printr-o credință sau ansamblu de practici alternative, apoi iarăși altele prin loialitatea administrativă și așa mai departe.”¹¹ Cealaltă hartă (harta etnografică și politică a unei națiuni din lumea modernă) nu seamă cu cea a lui Kokschka, ci mai degraba cu cea a lui Amedeo Modigliani (pictor și sculptor, reprezentat al Școlii Pariziene „*École de Paris*”) în care suprafețele sunt plane și se pot vedea clar unde începe și unde se sfârșește conturul. Arată că autoritățile politice au fost concentrate în cadrul unei instituții, într-un stat bine centralizat. Mai arată că fiecare stat se indentifică cu o anumită cultură, un anumit stil de economie care depinde de mobilitatea și de socializare între indivizi.

În concluzie, după cele menționate anterior putem afirma că cartea „Națiune și Naționalism” scrisă de Ernest Gellner rămâne o lucrare fundamentală, complexă în ceea ce privește studiul naționalismului și care merită studiată atât de către specialiști în domeniu, dar și de oamenii dornici să descopere tainele acestui curent prezent în toată lumea.

---

¹⁰ Ernest Gellner, *op.cit...*, pp. 202-203.

¹¹ *Ibidem*, p. 203.

Bibliografie selectivă

- Brzezinski Zbigniew, *Marea tablă de șah - Supremația americană și imperativele sale geostrategice*, Traducere de Aurelian Ionescu, București, Editura Enciclopedică, 2000;
- Cioran Emil, *Schimbarea la față a României*, București, Editura Humanitas, 2017;
- Gellner Ernest, *Națiuni și naționalism*, Traducere din engleză de Robert Adam, București, Editura Antet, 1994;
- Koohi-Kamali Farideh, *The Political Development of the Kurds in Iran: Pastrol Nationalism*, London, Palgrave Macmillan, 2003;
- Yildiz Kerim, Tanyel B. Taysi, *The Kurds in Iran. The Past, Present and Future*, London, Pluto Press, 2004; Thomas Bois, *The kurds*, Translated from the French by Professor M.W.M. Wellland, Beirut, Published by Khat Book & Publihing Company S.A.L. 90-94 Rue Bliss, 1966;
- Gunter Michael M., *The kurds ascending: The Evolving Solution to the Kurdish Problem in Irak and Turkey*, London, Palgrave Macmillan, 2011;
- Mironiuc Nicușor, *Considerații asupra conflictului interetnic dintre statul turc și minoritatea kurdă*, în „Revista de Istorie <<Vasile Conta>> Târgu-Neamț”, Iași, Editura PIM, 2023;
- McDowal, David I, *A modern history of the kurds*, London, New York, I.B. Tauris & Co Ltd, 2005;
- Rașcă Ana-Maria, *Kurzii din Turcia*, în „Annals of the „Constantin Brâncuși, University of Târgu Jiu, Letter and Social Science Series”, Supplement, Nr. 2, 2016;
- Selahattin Demirtaş, *The Middle East, The Kurdish Peace Process in Turkey and Radical Democracy*, in „Turkish Policy Quarterly”, No. 13.